

AFETLERDE YAŞLI BİREYLER İÇİN AİLE BAĞLARININ ROLÜ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME: 6 ŞUBAT DEPREMLERİ ÖRNEĞİ*

Şerif ESENDEMİR¹

Olgun GÜNDÜZ²

Öz

2023 senesinde yaşanan ve 11 ili etkileyen 6 Şubat depremleri geride büyük yıkımlar, can kayıpları bırakırken bu depremler neticesinde gelişen yeni durumlar ve oluşan yeni sosyal hareketlilikler, başta kırılgan gruplar olmak üzere toplumun önemli bir kesimini kesişimsel olarak etkilemiştir. Bu çalışma kapsamında araştırma konusu edilen çalışmanın evrenini 6 Şubat depremleri sonrası bu bölgelerden İstanbul' a göç eden yaşlılar oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemini, İstanbul nüfus evreninin bir alt kümesi olan deprem bölgesinden göç eden depremzede yaşlılar ve sosyal bağ kurdukları kişiler olarak amaçlı örnekleme kartopu usulü şeklinde belirlenmiştir. Kartopu usulüyle ulaşılan 40 depremzede yaşlıya Sosyal Kırılganlık İndeksi uygulanarak onların içinden 25 katılımcı belirlenmiştir. Örneklem de böylece, bu 25 depremzede yaşlının mikro düzeyde bağlayıcı bağ kurdukları 15 yakınları, mezzo düzeyde köprü kurucu bağ kurdukları 15 çevreleri ve makro düzeyde birleştirici bağ kurdukları 15 kurum temsilcisi olmak üzere toplamda 70 katılımcıdan oluşmuştur. Nitel görüşme teknikleri kullanılarak yapılan araştırmada depremzede yaşlılara yeni yerleşim yerlerine adaptasyon sağlamada sosyal bağların önemi üzerine sorular sorulmuş ve ulaşılan bulgular ilgili başlıklar altında sunulmuştur. Çalışmada sonuç olarak, yüz yüze veya telefonla aile bağlarının kurulması, toplumsal dayanışma oluşturarak yaşlıları toplum ve topluluk içinde dirençli kılarak deprem sonrası derinleşen kırılganlıklarını azalttığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: 6 Şubat Depremleri, sosyal sermaye, aile bağları, yaşlılık, iyileştirme.

* Bu çalışma, TÜBİTAK ARDEB1001'in yürütülmekte olan 123K472 numaralı "Sosyal Bağ Evi: 6 Şubat Depremlerinde Yerlerinden Olan Yaşlıların Bulundukları Mekânlara Uyumlarında Sosyal Bağların Rolü" başlıklı projesi kapsamında hazırlanmıştır.

¹ Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü, E-posta: serif@yildiz.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7862-5540.

² Doç. Dr., Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, E-posta: gunduzolgunduz@gmail.com, ORCID: 00000002-6749-5808.

AN EVALUATION ON THE ROLE OF FAMILY TIES FOR ELDERLY INDIVIDUALS IN DISASTERS: THE EXAMPLE OF THE FEBRUARY 6 EARTHQUAKES*

Abstract

The February 6 earthquakes that occurred in 2023 and affected 11 provinces left behind great destruction and loss of life, while the new situations and new social movements that emerged because of these earthquakes have affected a significant segment of society, especially vulnerable groups, in an intersectional way. The universe of the study that is the subject of the research within the scope of this study consists of the elderly who migrated from these regions to Istanbul after the February 6 earthquakes. The sample of the study was determined by the snowball method as the earthquake-stricken elderly who migrated from the earthquake region, which is a subset of the Istanbul population universe, and the people they established social ties with. The Social Fragility Index was applied to the 40 earthquake-stricken elderly who were reached with the snowball method and 25 participants were determined from among them. Thus, the sample consisted of a total of 70 participants, including 15 relatives with whom these 25 earthquake-stricken elderly established a binding bond at the micro level, 15 circles with whom they established a bridging bond at the mezzo level, and 15 institutional representatives with whom they established a unifying bond at the macro level. In the study conducted using qualitative interview techniques, questions were asked to the earthquake-stricken elderly about the importance of social ties in adapting to their new settlements and the findings were presented under the relevant headings. As a result of the study, it was seen that establishing family ties face to face or by phone reduced the deepening vulnerabilities of the elderly after the earthquake by creating social solidarity and making them resilient within the society and community.

Key Words: *February 6 Earthquakes, social capital, family ties, aging, recovery.*

Giriş

6 Şubat 2023'teki Kahramanmaraş Pazarcık'taki Mw7.7 ve Elbistan'daki Mw7.6 ile 20 Şubat 2023'teki Hatay Yayladağı'ndaki Mw6.4 büyüklüklerdeki depremler üzerinden 2 yıl geçmesine rağmen sonuçları itibariyle etkileri hâlâ sürmektedir. 11 ilde büyük yıkımlara, 48 binden fazla insanın ölümüne ve binlerce insanın yerlerin olmasında sebep oldukları için bu depremlerin etkileri, her açıdan değerlendirilmelidir. Depremden etkilenen 11 ilin toplam nüfusu, 2022 yılı için 14.013.196 kişi olarak kaydedildiğine göre bu ülke nüfusunun 16,4'ünün depreme maruz kaldığı anlamına gelmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 2023, s. 6). Bu nüfus içerisinde de kırılğanlıkları nedeniyle dezavantajlı grupların ve bunların içinde de daha çok yaşlıların etkilendikleri yadsınamaz bir gerçektir. Bu nedenle, bu çalışma, 6 Şubat depremleri nedeniyle yerlerinden olan yaşlıların geldikleri İstanbul' da derinleşen kırılğanlıklarını aile bağlarıyla nasıl giderip dirençlilik kazandıklarını değerlendirmeye odaklanmaktadır.

Yaşlıların, doğup büyüdükları yerlerle olan aidiyet bağları göz önüne alındığında bu bağların onları yaşamda tutan en önemli motivasyonlardan biri olduğu açıktır. Herhangi bir nedenle de olsa aile bağlarını kaybetmek bir kopukluğa, sosyal izolasyona ve hatta yalnızlığa neden olmaktadır. Bu nedenle, araştırma kapsamında inceleme konusu edilen, deprem nedeniyle yerlerinden olan yaşlıların, araştırma evrenini oluşturan İstanbul' daki gündelik yaşam deneyimleri bu etkinin sonuçlarını görmek bakımından önem arz etmektedir. Zira İstanbul' daki yaşam, depreme maruz kalan daha küçük kentlerinkinden birçok açıdan farklıdır. Örneğin, deprem yaşamış şehirler daha yavaş, mahalle bazlı, geniş aile merkezli ve daha uygun bir yaşam biçimi sunarken, İstanbul'un hızlı, apart(man) bazlı, çekirdek aile merkezli ve pahalılığı birçok depremzede yaşlı için bazı zorluklar oluşturmaktadır. Bu sebeple, evlerini ve yurtlarını kaybetme travmasından sonra, yaşlıların bu yeni ortama uyum sağlamaları için başta aile bağları olmak üzere sosyal bağları her zamankinden daha fazla güçlü olması gerekmektedir. Birçok zorluğa rağmen İstanbul, daha gelişmiş sağlık hizmetleri ve ulaşım imkânları sunmaktadır, ancak buraya yabancı olan depremzede yaşlıların bunlara erişimi de o kadar kolay olmamaktadır. Bu nedenle, onların burada kendilerini kaybolmuş ve bağlantısız hissetmemeleri için güçlü aile bağlarına ihtiyaçları vardır. Bu çalışma, bu nedenle, yaşlıların

İstanbul' da hayatlarını yeniden inşa ederlerken karşılaştıkları zorlukları göz önünde bulundurarak, onların yeniden aile merkezli topluluk direnci kazanmalarına yardımcı olmak için hedeflenen destek sistemlerinin önemini vurgulamaktadır.

Daha önceki araştırmalar, doğal afetlerin bireyler ve topluluklar üzerindeki etkilerini incelerken, yaşlıların mekâna ve aile bağlarına yükledikleri anlamlara yeterince odaklanmamışlardır. Deprem sonrası zorunlu göçün, özellikle yaşlıların aile bağlarına etkileri konusunda sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır (Sevim, 2024; Şevik, 2023; Tiryaki Yenilmez, 2023). Bu çalışma, bu eksikliği gidermek amacıyla “Aile bağlarının 6 Şubat Depremlerinden dolayı yerlerinden olan yaşlılar için bulundukları yeni yerlere sosyal uyumları açısından anlamı nedir?” sorusuna cevap bulmak için tasarlanmıştır. Dolayısıyla bu araştırmanın temel amacı, yaşlıların 6 Şubat depremlerinden dolayı zorunlu göç deneyimlerini anlamak ve bulundukları yeni yerlerde karşılaştıkları bazı zorluklara ve deneyimledikleri kolaylıklara sosyolojik bir perspektiften ışık tutmaktır. Böylece, afet sonrası bireylerin toplumsal hayata nasıl yeniden entegre olduklarına dair literatüre yeni bir bakış açısı kazandırmak amaçlanmaktadır.

Bu çalışmanın diğer bir özgün yanı, afet sonrası yaşlı bireylerin aile bağlarını yeniden kurma süreçlerinde teknoloji kullanımının önemine işaret etmesidir. Özelde bu şekilde kurulan bağların genelde sosyal dayanışmanın kritik bir öneme sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Teknoloji kullanım becerisi, yaşlıların afet sonrası iletişimdeki etkinliklerini artırırken, aile bağlarının güçlendirilmesi, dirençliliklerini artıran önemli bir faktördür. Bu nedenle, bu çalışma afet sonrası toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesi ve yaşlı bireylerin ihtiyaçlarının daha iyi anlaşılması gerektiğini göstermektedir.

Bu çalışma, deprem sonrası göç eden yaşlıların memleketlerine dair duygu ve düşüncelerini de anlamayı amaçlamıştır. Bundan dolayı yaşlıların, geride bıraktıkları memleketlerine olan bağları ve bu bağların zayıflaması sonucunda gittikleri yeni yerlerde yaşadıkları zorluklara karşı aile bağlarıyla bir dirençlilik kazanmaları çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Elde edilen bulgular, depremden dolayı olan zorunlu göçün aile bağları üzerindeki etkilerini ve gittikleri İstanbul' a uyumlarındaki rolünü gözler önüne sermiştir. Aile

bağlarının zayıflamasının, kırılğan bir grup olan yaşlıların sosyal izolasyon ve dışlanma gibi sorunlarla karşılaşmasına neden olduğu gibi yeni ortama uyum sağlama süreçlerini de zorlaştırdığı dikkate alındığında, onların aile bağlarının bulundukları yerlerde fiziksel veya dijital olarak yeniden inşası, onların topluma yeniden entegrasyonu ve psiko-sosyal iyileşme süreci için kritik bir öneme sahiptir.

Aile Bağlarının Sosyolojik Bağlamı

Göç, gönüllü ve zorunlu olarak iki farklı şekilde ele alınmaktadır (Şeker, 2023). Her ne kadar bu ayrım bazen belirsiz olsa da afetler nedeniyle yerinden olma bu çalışmada zorunlu göç kapsamında ele alınmıştır, çünkü zorunlu göç, doğal afetler gibi dışsal etkenlerle gerçekleşmektedir. Afet nedeniyle gerçekleşen göç üzerine yapılan çalışmalar genellikle buna maruz kalanların karşılaştıkları sorunlar ve bunların üstesinden gelinmesi için hangi yollara başvurulduğu üzerinedirler.

Afetlerin toplumsal yapı üzerinde yıkıcı etkileri vardır, çünkü afet sonrası bireylerin sosyal destek mekanizmaları ve toplumsal ilişkileri de hasar görebilmektedir (Erikson, 1976; Fullilove, 1996).Yapılan bazı çalışmalar afet sonrası yerinden olmadan dolayı toplumsal yapının bir parçası olan dezavantajlı gruplardan olan yaşlıların farklı sorunlarla daha fazla karşılaştıkları üzerinde durmaktadırlar (Cutter vd., 2003; Smith, 2014; Wisner vd., 2003; Tiryaki Yenilmez, 2023; Sevim, 2024; Şevik, A. E., 2023). Bireylerin doğup büyüdüğü yerlere bağlayan kültürel ve duygusal bağları, ani bir yerinden edilmeden dolayı büyük oranda zarar görebilmektedir. Bunun nedeni yaşlıların mekân ve yerel bağlara diğer yaş gruplarına kıyasla daha fazla anlam yüklemeleridir (Smith ve Cartwright, 2019; Rowles, 1983). Bu nedenle, yaşlılar, yeni yaşam alanlarında sosyal bağlarını yeniden kurma konusunda daha fazla zorluklarla karşılaşmaktadır (Tuan, 1977).

Yaşlıların doğup büyüdüğü yerlere bağlılıkları onların gündelik hayatları aracılığıyla aileleriyle birlikte yaşadıkları evleriyle kurdukları duygusal bağı da temsil etmektedir (Alman and Low, 1992). Afet nedeniyle yerinden olma sonucu bu bağın zarar görmesi, kişiyi yasa iterek kimlik bunalımına sokmakta ve aidiyet duygularını olumsuz yönde etkilemektedir (Massey and Denton, 1993). Bu da yaşlı bireylerin psiko-sosyal iyi olma hallerinin ve toplumsal

uyum süreçlerinin olumsuz yönde etkilendiği anlamına gelmektedir (Peace vd., 2006). Başka çalışmalarda da yerlerinden olan yaşlıların bulundukları yerlerdeki sorunların üstesinden gelip buralara uyum sağlamak için aile bağlarını da kapsayan sosyal bağlarla nasıl bir topluluk direnci kazanmaya çalıştıklarını incelenmektedir (Ayhan, 2021). Bu çalışmalar, geçmişlerini içinde bulundukları yeni gerçeklikleriyle uzlaştırmak zorunda olan yerlerinden olan yaşlı depremzedelerin deneyimlerini anlamak için bu çalışmaya da bir çerçeve sunmaktadır.

Yaşlıların çevreleriyle ilişkisi kent sosyolojisinin de önemli konu başlıklarından biri olmuştur. Bireylerin fiziksel çevre ile kurdukları bağlar, onların sosyal ilişkilerine de yansımaktadır (Altman ve Low, 1992). Dahası, yaşlılar kültürel ve sosyoekonomik koşulların yanı sıra yaşa bağlı fiziksel kısıtlamalar tarafından şekillendirilmektedir ve buna göre mekân tercihlerinde bulunmaktadır (Esendemir ve Sağman, 2019; Ay ve Çetin, 2022). Bir başka deyişle, yaşlıların hareketliliklerinin kısıtlı olması, onların yeni çevreye uyum süreçlerini zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte yaşlıların daha fazla desteğe ihtiyaç duymalarına neden olmaktadır (Yıldız, 2022). Bu durum, afetler nedeniyle yerinden edilmeden kaynaklı bozulan psikolojik rahatlığın sağlanacağı ve aile bağlarının yeniden kurulabileceği mekânların önemini göstermektedir. Dahası, deprem sonrası iyileşme dediğimiz aşamada fiziksel yeniden yapılanmanın yanı sıra aile bağlarının ve duygusal istikrarın yeniden inşasına yönelik farklı yollara başvurulması anlamına gelmektedir.

Deprem gibi doğal afetler sadece fiziksel yıkımlara yol açmamaktadır. Aynı zamanda yaşlıları da kapsayan bireylerin sosyal bağlarını, psikolojilerini ve toplumsal uyum süreçlerini de derinden etkilemektedirler. Örneğin, afetten sonra Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB), sosyal izolasyon ve kimlik kaybı gibi sorunlar, bireylerin topluma yeniden entegre olmasını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, afet sonrası bireylerin sosyal ve duygusal iyilik hâllerini yeniden inşa etmeye yönelik çalışmalar hayati bir önem kazanmaktadırlar. Özellikle, toplumsal dayanışmayı göstermesi açısından aile bağlarını da kapsayan sosyal bağların yeniden kurulması afet sonrası iyileşme sürecinde kritik bir rol oynamaktadır (Norris vd., 2002).

Aile bağlarını da kapsayan sosyal bağlar, sosyal sermaye olarak toplulukların kriz anlarında dayanıklılığını sağladığı gibi sonrasındaki iyileşme aşamasında da önemli rol oynamaktadır (Putnam, 2000). Özellikle deprem gibi geniş çaplı yıkımlarda, insanların yeniden yüz yüze veya dijital olarak bağ kurma çabaları hem bireysel hem de toplumsal iyileşme süreçlerine katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda, dijital teknolojilerin kullanımı da kolaylaştırıcı ve destekleyici bir rol oynamaktadır. Örneğin, sosyal medya platformları ve dijital uygulamalar, bireylerin kaybolan iletişim ağlarını yeniden oluşturmasına olanak tanımaktadır (Huang vd., 2010).

Özetlemek gerekirse sosyal dirençlilik, bireylerin ve toplulukların afet sonrası dayanıklılık geliştirme, krizlere hızlı bir şekilde uyum sağlama ve sosyal bağlarını koruma kapasitelerini tanımlamaktadır (Norris vd., 2008). Direnç, bir sistemin bozulmalar karşısında temel özelliklerini kaybetmeden dayanma kapasitesini ifade etmektedir. Bu, yalnızca istikrar sağlamak veya eski haline dönmekten ziyade, stres anlarında fonksiyonel bütünlüğün korunmasını amaçlamaktadır (Adger, 2000). Yaşlıların da dirençli olması için afetler ve şoklar karşısında yıkılmadan ayakta kalabilme gücüne sahip olmaları gerekmektedir. Uyum sağlama, bir sistemin, değişimlere ve dışsal bozulmalara karşı koyarken varlığını koruyabilme kapasitesidir (Walker vd., 2004). Bu yaşlıların afet sonrası yer değiştirme dahil farklı değişimlere dinamik bir şekilde yanıt verme ve bu değişimlerin onların gündelik hayat işleyişlerini olumsuz yönde etkilemesini engelleme yeteneğidir. Bu nedenle, uyum sağlama, sadece eski hâle dönmeyi değil, aynı zamanda değişen koşullara uyum sağlayarak dönüşmeyi ifade etmektedir. Ancak dönüşüm kapasitesi, uyum sağlama yeteneğinden daha ileri bir aşamadır ve bir yapının, değişen koşullara uyum sağlamak adına kendisini yeni biçimlere dönüştürebilme kapasitesini ifade etmektedir. Uzun vadeli sürdürülebilirlik açısından bu, sadece toparlanmayı değil, aynı zamanda toplulukların yeni koşullara uygun şekilde uyum sağlamasını da ifade etmektedir (Folke, 2006).

Aile Bağları İçinde Yaşlılar

Kültürümüzde “başka eve taşınmak ve ev sahibi olmak” anlamına gelen ev(lilik)le özdeşleşen klasik bir aile tanımımız vardır (İmamoğlu, 1996). Bu tanım günümüzde özünü korumasına rağmen, toplumun bir temel

yapıtaşı ve prototipi olan aile, artık aynı mekânda yaşamının ötesinde de bir anlama sahip olmuştur. Günümüzde aile, evliliğe dayalı kadın ve erkek arasında meşru bir ilişki zemini kurması, neslin devamını sağlaması, bireyi sosyalleştirerek eğitiminde rol oynayıp topluma kazandırması, aile bireyleri arasında paylaşma ve dayanışma ruhunu artırarak daha iyi bir iş bölümüne ortam hazırlaması vb. gibi toplumsal işlevleri olan bir toplumsal kurum olarak varlığını sürdürmektedir.

Türk kültür geleneğinde yaşlılar ailenin merkezi konumundadır. Manevi değerlerimizde aile fertlerinin yaşlı anne ve babalarına saygı duymaları ve onlara iyi muamelede bulunmaları önemli görülen bir saygı biçimidir (Feyizli, 2018, s. 283; Aldemir, 2014). Bu nedenle, aile yaşlı bireyin korunmasında ve desteklenmesinde kilit rol oynamaktadır. Geleneksel olarak yaşlılara büyük bir hürmet gösterilmesi ve hâlâ ailenin büyükleri olarak danışılıyor olmaları önemlidir. Bakıma muhtaç oldukları zamanlarda da birinci dereceden eşleri bunu üstlenseler de çocuklarının ve gelinlerinin buradaki rolü de büyüktür. Bu nedendir ki yaşlılar çocuklarıyla aynı evde yaşamasalar da çocuklarıyla aynı çevrede olmaya büyük önem vermektedirler.

Kültürümüzde ailedeki ve dışındaki yaşlılara nasıl yaklaşıldığı ve yaklaşılması gerektiği edebiyatımızda da temsil edilmiştir. Örneğin, Der-Tevkîr-i Ebeveyn (Ana Babaya Saygı Gösterme Konusunda) adlı bir şiirinde Sümbülzâde Vehbî aile içindeki ana babaya karşı saygılı hareket edilmesi, onlara ikramda bulunulması, onlara karşı gelinmemesi, onlardan bıkılmaması, rızalarının ve dualarının alınması konusunu işlemiştir. Der-Tevkîr-i Pîrân (İhtiyarların Ağırlanması Konusunda) adlı bir başka divan şiirinde de aile dışındaki yaşlılara da dışardan başkaları tarafından saygı gösterilmeleri, ihtiyaçlarının karşılanmaları, ikramda bulunulmaları, ilgilenilmeleri, tecrübelerinden faydalanılmaları ve kenara itilmemeleri şeklindeki değerler şiire yansımıştır (Sümbülzâde Vehbî, 1994, s. 87-89).

Sosyal Sermaye Bakış Açısından Aile Bağları

Bu çalışma, depremzede yaşlıların deneyimlerini anlamaya dayalı olduğu için fenomenolojik bir yaklaşıma sahiptir. Afetlerde, aile bağlarını da kapsan sosyal bağların nasıl şekillendiğini ve güçlendiğini anlatmak için bazı teoriler kullanılmaktadır. Bu teorilerin yaslandığı kavramlardan biri afet sırasında

ve sonrasında bireylerin ortak bir amaca hizmet etmek için kurdukları bağlarla iş birliği yapma ve dayanışma kapasitesi olarak tanımlanan ‘sosyal sermaye’dir (Putnam, 2000, s. 19). Sosyal sermaye, afetlerin etkilerine karşı bireyler arasında kurulan (b)ağlar yoluyla sosyal birlikteliklerinin artırabildiği ve böylece afetlere karşı dirençlilik kazanıldığını iddia eden bir yaklaşımdır (Dynes, 2006, s. 12). Bu yaklaşıma göre, afet sonrası topluluklar, dayanışma göstererek ve karşılıklı yardımlaşmada bulunarak aile bağlarını da kapsayan sosyal bağlarını yeniden inşa etmektedir ve böylece krizlerin toplumsal etkilerini hafifletmeye çalışmaktadır (Bolin ve Stanford, 1998, s. 115). Bir başka deyişle, sosyal sermaye topluluk direnci kazandırarak toplumların afet sonrası hızla toparlanma kapasitesine ve aile bağlarını kapsayan sosyal bağların bu süreci nasıl kolaylaştırdığına odaklanmaktadır (Aldrich, 2012). İçinde bulunduğumuz dijital çağda, sosyal bağların artık farklı dijital ağlarla da kurulduğunu düşündüğümüzde afet sonrası toplulukların yeniden yapılandırılmasında ağlar da artık bu kapsamda değerlendirilmektedir (Granovetter, 1973).

Depremzede yaşlıların “yer bağlılıkları”dan dolayı “yer değiştirme travmaları” geçirdikleri bilinen bir gerçektir (Scannell and Gifford, 2010; Cernea, 1997). Aile bağlarını da kapsayan sosyal (b)ağlar sosyal sermaye kapsamında görülüp afetlere karşı yaşlılara da dirençlilik kazandırıp yeni ortamlara uyumlarını etkilemektedir, çünkü sosyal sermaye, diğer aile bireyleri gibi yaşlıların da ailelerine olan bağlılıklarını ve karşılıklı yardımlaşma ağlarını güçlendiren bir boyuta sahiptir (Adger, 2000).

Sosyal sermaye bağlayıcı (bonding), köprü kurucu (bridging) ve birleştirici (linking) bağları da kapsamaktadır. Bağlayıcı bağlar mikro düzeydeki birincil grup, köprü kurucu bağlar mezzo düzeyde ikincil grup ve birleştirici bağlar makro düzeyde kurumsal bağlar ifade etmektedirler (Akçakaya ve Suzuki Him, 2021). Yaşlıların afet sonrası deneyimlerini anlamak için bu her üç boyutta önemlidir. Özellikle bağlayıcı bağlar kapsamındaki aile bağlarını daha iyi anlamak için sosyal sermayenin mikro düzeyine bakmakta fayda vardır.

Aile Bağlarını Anlama Metodolojisi

Çalışmanın yöntemi esas olarak örneklem (Sample), ilgi fenomeni (Phenomenon of Interest), tasarım (Design), değerlendirme (Evaluation)

ve araştırma türü (Research type) dahil olmak üzere SPIDER kısaltması şeklindedir (Cooke vd., 2012, s. 1435).

Araştırma örnekleme, 6 Şubat depremlerinden sonra İstanbul' a göç eden 65 yaş ve üzerindeki bireylerden oluşmaktadır. Katılımcılar, amaçlı örnekleme yöntemiyle kartopu usulünce seçilmişlerdir. Araştırmada veri toplama aracı olarak Sosyal Bağ Evi Web Uygulamasının Sosyal Bağ Kapısına entegre edilmiş hazır uygulamalardan WhatsApp linki kullanılmıştır. Bu link üzerinden daha önce Sosyal Kırılmalılık İndeksi uygulanmış 40 depremzede yaşlı katılımcıdan 25'i seçilerek onların kurdukları farklı bağlardan sadece bağlayıcı bağları, aile bağları, bu çalışma kapsamına alınmıştır. Sosyal Kırılmalılık İndeksi sadece onlara uygulanmıştır. Bunun sebebi de hassas bir kitle olan yaşlıların çalışmanın odağındaki önemlerini ve yerlerini pekiştirerek ilişkide oldukları yakınlarına, çevrelerine ve yetkililere daha kolay ulaşmak için olmuştur.

Çalışmada "Aile bağlarının 6 Şubat Depremlerinden dolayı yerlerinden olan yaşlılar için bulundukları yeni yerlere sosyal uyumları açısından anlamı nedir?" sorusuna cevap bulmak amaçlanmıştır. Çalışmanın ilgi fenomeni deprem sonrası iyileştirme aşamasında yaşlıların bulundukları yerlere sosyal uyumlarında aile bağlarının rolüdür. Bu nedenle araştırma, 6 Şubat Depremleri sonrası İstanbul' a göç eden yaşlı bireylerin sosyal uyum süreçleri açısından kurdukları aile bağlarına ne anlam yüklediklerine dair nitel bir modele sahiptir, çünkü nitel araştırmalar, nitelikli veri elde etmek için bireylerin deneyimlerini anlamlandırmalarını derinlemesine inceleyebilmektedir.

Toplanan veriler, tematik analize tabi tutulmuşlardır. Bu analiz yöntemiyle, öncelikle katılımcıların ifadelerinden öne çıkan kategoriler ve ana temalar çıkarılmıştır. Bütün bu süreçler boyunca da Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'nun 20230902298 rapor numaralı etik kurul onayı gereğince katılımcıların kimlik bilgileri gizli tutulmuşlardır.

Bulgularla Aile Bağları

Tablo1: Katılımcıların Sosyodemografik Bilgileri

Kod	Yaş	Cinsiyet	Medeni Hal	Eğitim Durumu	Gelir Düzeyi
KY1	85	Erkek	Evli	Lise	Orta
KY2	74	Kadın	Evli	Ortaokul	Orta
KY3	68	Kadın	Evli	Lise	Orta
KY4	67	Kadın	Dul	Okula gitmemiş	Orta
KY5	70	Kadın	Evli	Ortaokul	Orta
KY6	78	Erkek	Evli	Ortaokul	Yüksek
KY7	72	Erkek	Evli	Lise	Orta
KY8	65	Erkek	Boşanmış	Lise	Düşük
KY9	65	Kadın	Dul	Okula Gitmemiş	Düşük
KY10	66	Kadın	Evli	Ortaokul	Orta
KY11	70	Erkek	Evli	Ortaokul	Orta
KY12	71	Erkek	Evli	İlkokul	Orta
KY13	68	Erkek	Evli	Ortaokul	Düşük
KY14	85	Erkek	Evli	Yüksekokul	Düşük
KY15	70	Kadın	Dul	Okula gitmemiş	Düşük
KY16	65	Erkek	Evli	Ortaokul	Orta
KY17	68	Erkek	Evli	Ortaokul	Orta
KY18	72	Kadın	Evli	Ortaokul	Orta
KY19	65	Kadın	Evli	Ortaokul	Orta
KY20	78	Erkek	Evli	Ortaokul	Orta
KY21	71	Erkek	Evli	Lise	Orta
KY22	68	Kadın	Evli	Ortaokul	Orta
KY23	65	Kadın	Evli	Ortaokul	Düşük
KY24	72	Erkek	Evli	Yüksekokul	Orta
KY25	67	Kadın	Evli	Ortaokul	Orta

Yukarıdaki tablo 1'e göre, yaşları 65-85 arasındaki değişen katılımcıların 13'ü (%52) erkek, 12'si (%48) kadındır. Medeni hal açısından 3'ü (%12) dul, 1'i (%4) boşanmış geriye kalan 21'i (%84) evlidir. Eğitim durumuna bakıldığında 3'ü (%12) hiçbir okula gitmemiş, 1'i (%4) ilkokul, 14'ü (%56) ortaokul, 5'i

(%20) lise ve 2'si (%8) yüksek okul okumuştur. Gelir durumuna bakıldığında 6'ı (%24) düşük, 18'i (%72) orta ve 1'de (%4) yüksek bir gelire sahiptir.

Yukarıdaki tabloda detayları sunulan katılımcılara öncelikle neden İstanbul' a geldiklerine dair sorular yöneltilmiş bu kapsamda yeni yerleşim alanlarında sosyal bağlarını nasıl inşa ettikleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu süreçte karşılaşılan güçlükler de araştırmada raporlanmıştır

Aile Bağlarının Mekân Tercihlerindeki Etkisi

6 Şubat Depremleri nedeniyle yerlerinden olan yaşlıların İstanbul' a taşınma tercihlerinde çekirdek aile üyeleri etkili olmuştur. Bu durumu bir katılımcı, “İstanbul' da oğlum var. O ısrar etti ‘gel’ diye. Bizim gelişimizi o ayarladı” (KY8) şeklinde bir beyanda bulunmuştur. Benzer şekilde başka bir katılımcı da “Oğlum geldi, bizi İstanbul' a getirdi” (KY9) açıklamasında bulunmuştur. Depremzede yaşlıların İstanbul' a gelme tercihlerinden sadece oğullarının yanına gelme seçenekleri olduğu için değil aynı zamanda kızlarının da böyle bir imkân sağladıklarını bir katılımcı, “İstanbul' da kızımın yanında kalıyorum” (KY11) şeklinde ifade etmiştir. Bir başka katılımcı da aynı durumu, “Kızım ile birlikte yaşıyoruz” (KY13) diyerek desteklemiştir.

Çekirdek aile gibi geniş aile üyeleriyle de bağın olması depremzede yaşlıların İstanbul' a gelmelerinde etkili olmuştur. Bu durumu bir katılımcı, “Abim ve abimin kızları İstanbul' daldı. Bir aya yakın abim ile kaldık. Bize ev tuttular ve eve taşınmamıza yardım ettiler. Hatta bir yıllık kiramızı dahi verdiler. Annemle beraber kalıyoruz” (KY16) şeklinde dile getirmiştir. Bir başka katılımcı da bu durumu, “İstanbul' a geldiğimizde on on beş gün torunumuzun evinde kaldık. Ondan sonra bize bir ev buldular ve o eve yerleştik” (KY6) ifadesinde bulunmuştur. Başka bir katılımcı da önceki katılımcıları destekleyerek, “Kardeşimin yanındayız. Depremden sonra bizi aramıştı. Onunla konuştuktan sonra geldi bizi aldı İstanbul' a getirdi” (KY25) beyanında bulunmuştur.

Ayrıca, deprem sonrası gidilen yer seçiminde İstanbul' un olmasında yaşlının halihazırda bekleyen bir evinin olması da etkili olmuştur. Bu durumu bir katılımcı, “Benim İstanbul' da evim vardı. Kendi evime geldim. Torunlarımla birlikte yaşıyorum şu an” (KY22) şeklinde izah etmiştir.

Konuk Kentte Aile Bireyleriyle Birlikte Olma Memnuniyeti

Bazı katılımcılar 6 Şubat Depremleri sonrası gelinen İstanbul' da aile bireyleriyle birlikte olmaktan memnuniyetlerini de dile getirmişlerdir. Örneğin, bir katılımcı, “Ailemle parklarla bile birlikte olmaktan hoşlanıyorum” (KY3) diyerek kendilerini yabancı hissettikleri bir yerde aile bireyleriyle birlikte olmanın verdiği güven ve hoşnutluğu dile getirmiştir. Bir başka katılımcı da “Deprem sonrasında İstanbul' a geldik ve buraya yerleşmek bir hayli zor oldu. Eski yaşamımdan çok farklı bir ortamdayım, ama ailemle birlikte olmak bana güven verdi” (KY5) diyerek ailenin ve onunla kurulan bağların nasıl bir güven verdiğini ifade etmiştir. Bir başka katılımcı da “Aile çok önemli bir kavram. Nerede olursa olsun aile bireylerinin senin yanında olduğunu hissetmek daha iyi hissettiriyor” (KY23) diyerek ailenin ve bireyleriyle birlikteliğin önemini vurgulamıştır.

Aile Dayanışmasıyla Zorlukların Üstesinden Gelmek

Deprem sonrasında gelinen İstanbul' da aile dayanışmasıyla zorlukların üstesinden nasıl gelindiğini de bazı katılımcılar dile getirmişlerdir. Örneğin bir katılımcı bu durumu, “Yaşadıklarımızın üstesinden ailemle beraber gelmemiz ileride hayatımızın eskisi gibi düzene girebileceği inancını da pekiştirdi” (KY12) diyerek hep birlikte sergilenen aile dayanışmasının zorlukların üstesinden gelinmesindeki etkisini de dile getirmiştir. Bir başka katılımcı da “Zor zamanlarda ailemin yanımda olması bana güç verdi ve dayanıklılık kazandırdı” (KY20) diyerek aile bağlarının göç edilen İstanbul' da kırılğanlıkları artan depremzede yaşlıların aileyle birlikte olmalarının onlara ne denli bir dirençlilik kazandırdığını da dile getirmiştir.

Kopan Aile Bağlarının Yeniden Kurulmaları

6 Şubat Depremleri bir yandan yerinden olan yaşlıların geride bıraktıkları aile bireyleriyle fiziksel olarak bağlarının kopmasına yol açarken, öbür yandan da taşındıkları İstanbul' da daha önce farklı sebeplerle İstanbul' a göç etmiş aile üyeleriyle bir araya gelerek bağlarını yeniden kurma fırsatı oluşturmuştur. Bu durumu bir katılımcı, “Depremden iki üç gün sonra İstanbul' a geldik. Kızım vardı burada onun yanına geldik oğlumla birlikte” (KY19). Bir başka katılımcı da onu destekler mahiyette, “Benim kız zaten İstanbul' da oturuyordu. Onun yanına geldik” (KY7) şeklinde bu durumu ifade etmiştir. Bir başka katılımcı

da çocuğunun kurduğu yeni ailesinin dağılması sonrası onunla yeniden nasıl bir aile olduğunu, “Benim oğlum eşinden boşandı. Şimdi onun yanına Güngören’e geldik” (KY2) şeklinde beyan etmiştir.

Yüz Yüze ve Dijital Aile Bağlarının Kurulması

Yaşlılar aile bağlarını yüz yüze görüşmelerle kurdukları gibi telefonla ve ona yüklü uygulamalar üzerinden sürdürmeye çalışmaktadırlar. Sağlık hizmetlerini uzaktan Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) üzerinden alma ve sağlama anlamında kullanılan tele sağlık (tele-health) kavramından esinlenerek yaşlıların ve ailelerinin karşılıklı telefon ve ona yüklü uygulamalar üzerinden kurdukları bağları tele aile bağları veya dijital aile bağları olarak değerlendirmek mümkündür. Bu durumu bir katılımcı, “Arada bir abimle yüz yüze görüşüyoruz. İstanbul dışında olan akrabalarla telefonla görüntülü görüşüyoruz” (KY16) şeklinde izah etmiştir. Bir başka katılımcı da “Burada kardeşlerimle de iletişim kurdum. Daha çok telefonla konuşuyoruz. Uygun zamanlarında yüz yüze de görüşüyoruz” (KY8) onu destekler mahiyette bir beyanda bulunmuştur. Bir katılımcı da İstanbul’da farklı aile üyelerinin ve akrabalarının İstanbul’da farklı yakalarda oturmalarından dolayı, “Kardeşlerim, çocuklarım ve teyze çocuklarım var İstanbul’da. Biz Anadolu Yakası’nda onlar Avrupa Yakası’nda oturuyorlar. Onlarla arada bir telefonla görüşüyoruz” (KY17) şeklinde bir ifade de bulunarak tamamen artık dijital bağlarla yetindiğini belirtmiştir.

Dijital aile bağları, sadece 6 Şubat Depremleri sonrası yaşlıların geldikleri ve bulundukları İstanbul ile sınırlı kalmaktadır. Geride bıraktıkları memleketlerindeki aile bireylerini de kapsamaktadır. Bu yönüyle dijital aile bağları fiziki sınırlar tanımamaktadır. Bu durumu bir katılımcı, “Depremden hemen sonra akrabalık ilişkileri bitecek diye korktuk, çünkü herkes bir yere gitti. Farklı yerlerde herkes kendi derdine düştü. Kalacak yer bulmaya çalıştılar. O sırada yüz yüze çok görüşemedik, sadece telefonlaştık. İstanbul’da kardeşlerim ve yeğenlerim var. Belki 500 tane tanıdık aile var burada. Hepsiyle de görüşüyoruz. Memlekette de çok akrabamız var. Onlarla telefonla görüşüyoruz” (KY21) şeklinde ifade etmiştir. Bir başka katılımcı, “Memlekette kalan akrabalarımızla telefonla görüşüyoruz genelde. Depremden önce Kahramanmaraş’tayken aynı mahallede yaşadığımız akrabalarımızla da

telefonla sık sık görüşüyoruz” (KY24) diyerek önceki katılımcının dediklerini teyit etmiştir.

Aile Bağlarının Kente Uyuma Etkisi

Depremzede yaşlıların bulundukları İstanbul' a uyumlarında aile bağlarının temel bir rolü vardır. Bu argümanı bir katılımcı, “İstanbul' da ablam da var. Onunla da iletişim halindeyiz. Kurduğum ilişkiler buraya alışmak ve deprem korkusunu atlatmak için faydası oldu” (KY10) ifadesinde bulunarak desteklemiştir. Ancak, İstanbul'un şartlarından dolayı zaman geçtikçe aile bireylerinin de başlarının çarelerine bakması ve kendi gerçekleriyle yüzleşmeleri sonucu bazı katılımcılar kente uyumlarını güçlendiren aile bağlarının zayıflığından da bahsetmişlerdir. Örneğin, bir katılımcı, “Herkes kendi derdine düştüğü için İstanbul' daki akrabalarla da pek görüşemiyoruz” (KY15) diyerek aile bağlarının zayıfladığına dikkat çekmiştir. Bir başka katılımcı da öncekinden daha sert bir şekilde “Herkes kendini kurtarmanın derdinde. Eş dost akraba birliği kalmadı bu yüzden” (KY25) diyerek çoğu katılımcının ifadelerinde ortaya çıkan İstanbul'un aile bağlarını güçlendiren yönünün yanı sıra bireyselleştiren bir tarafının da olduğuna dikkat çekilmiştir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Depremden dolayı yerinden olmanın yaşlıları da kapsayan bireyler üzerindeki etkisi çok boyutludur (Cutter vd., 2003). Bu çalışmada elde edilen bulgular, kavramsal ve kuramsal çerçeveye birlikte ele alındığında bu etkinin farklı boyutları görülmektedirler. 6 Şubat Depremleri nedeniyle geçmişe dönük travmalarını hatırlatmamak için yerinden olmanın yaşlıların dünyasında oluşturduğu tahribata bu çalışmada yer verilmemesine rağmen, onların bulundukları İstanbul' da aileleriyle bağ kurmaları ve dayanışma içerisinde olmaları bunun söz konusu etkiye karşı bir tepki olduğunu yeterince ortaya koymaktadır.

Topluluk içi dayanışma yerinden olma süreçlerinde kritik bir rol oynamaktadır (Cernea, 1997). Depremzede yaşlıların çekirdek ve geniş aile bağlarıyla İstanbul' a taşınma ve kentin yaşam koşullarına daha rahat uyum sağlamaya çalıştıkları görülmektedir. Katılımcıların ifadeleri, deprem sonrası aile bağlarının İstanbul' da yeniden inşa edilmesinin, yalnızca bireysel iyileşme

süreci için değil, aynı zamanda kente uyum açısından da ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Katılımcılar, deprem sırasında yaşadıkları kayıpları ve sonrasında İstanbul'a geldiklerinde karşılaştıkları zorlukları ifade ederlerken, bu süreçte geride kalan ve İstanbul'da yeniden kurulan aile bağlarını koruma konusundaki çabalarını da dile getirmişlerdir. Mekânsal uzaklıktan dolayı memlekette kalan aile bireyleriyle aile bağlarının yeniden inşasında telefonun ve ona yüklü uygulamaların gerek sesli gerekse yazılı ve görüntülü olarak rolü büyük olmuştur. Aile bağlarının bu yolla kurulmasının yaygınlaşması nedeniyle bu bağların dijital imkanlarla sağlanması da önemli hale gelmiştir.

Dijital okuryazarlıkları diğer yaş gruplarına nazaran daha düşük olan ve bundandolayı da “dijital göçmen” olarak görülen dezavantajlı gruplardan yaşlılar için de dijital imkanlarla sağlayabilecekleri aile bağlarının gelişmesi, mevcut sosyal sermaye eksikliklerine rağmen kentte derinleşen kırılmalıklarına karşı sosyal dirençliliklerini de artırmaktadır. Bu nedenle, afet sonrası iyileştirme aşaması için geliştirilecek sosyal politikalar ve acil müdahalelerde bu çeşit aile bağlarının güçlendirilmesine yönelik plan ve stratejiler de yer olmalıdırlar. Bu nedenle, gelecekteki araştırmalar, sosyal dayanıklılık stratejileri geliştirmeye ve depremzede yaşlıların aile bağlarını korumak ve yeniden kurmak için destekleyici alanlar yaratmaya odaklanmalıdır. Bu durum, doğal afetlerden etkilenen yaşlı nüfusun kırılmalıklarının giderilmesinde hayati bir önem taşımaktadır.

Afetler sonrası oluşan toplumsal travma, aile bağları başta olmak üzere sosyal bağları da etkilemektedir. Sosyal bağların kopması, özellikle yaşlı bireylerde belirgin duygusal strese neden olduğunu göstermektedir (Bowlby, 1988). Sosyal bağlarla uyumun sağlanamaması yalnızlık hissini artırdığı gibi psiko-sosyal refahı da olumsuz yönde etkilemektedir (Erikson, 1976). Bu nedenle, yaşlıların sosyal refahı için topluluk/aile temelli destek sistemlerinin önemi, bu bağlamda yeniden değerlendirilebilir (Peace vd., 2005). Sosyal destek mekanizmalarının, yalnızca ekonomik yardımlardan ibaret olmaması, bireylerin aile bağlarını farklı bir şekilde yeniden inşa etmelerine yardımcı olacak araçlar sunması gerekmektedir. Örneğin, aile merkezli sosyal etkinlikler ve yaşlı bireylerin katılımını teşvik edecek programlar, bu süreçte

kritik bir rol oynayabilirler. Ayrıca, dijital araçlara erişimi artıracak ve bu araçların kullanımını kolaylaştıracak eğitim programları, bireylerin sosyal (b)ağlarını genişletmelerine katkı sağlayabilir. Bu nedenle, yer değiştirme süreçlerinde yaşlı bireylerin özel ihtiyaçlarını dikkate alan daha kapsamlı sosyal politika yaklaşımları geliştirilerek aile bağlarını da güçlendirecek şekilde çeşitlendirilmelidir.

Bu çalışma yalnızca İstanbul’u kapsadığı için geriye kalan şehirlerdeki depremzede yaşlı bireylerin deneyimlerini inceleyen daha geniş çaplı araştırmaların yapılması faydalı olacaktır. Ayrıca, depremzede yaşlı bireylerin aile bağlarını da kapsayan sosyal destek ağlarını güçlendirmek için yapılacak müdahalelerin etkinliğini ölçen boylamsal çalışmaların yapılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Adger, W. N. (2000). Social and Ecological Resilience: Are They Related? *Progress in Human Geography*, 24(3), 347-364. <https://doi.org/10.1191/030913200701540465>.
- Akçakaya, E. Y., and Suzuki Him, M. (2021). Yaşlıların Sosyal Ağlarının Afet Riski Bağlamında Değerlendirilmesi. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 4(4), 3-16.
- Aldemir, O. (2014). *Kur'an-ı Kerim ve Sünnette Yaşlanma ve Yaşlılık*. İstanbul: Beyan.
- Aldrich, D. P. (2012). *Building Resilience: Social Capital in Post-Disaster Recovery*. Chicago: University of Chicago Press.
- Altman, I. ve Low, S. (1992). *Place Attachment*. New York: Plenum Press.
- Ay, S.ve Çetin, B. N. (2022). Deprem Mağduru Yaşlı Bireylerin Mekân Memnuniyetlerinin İncelenmesi: Elâzığ Örneği. *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, 3(3), 236-250. doi:10.52108/2757-5942.3.3.2.
- Ayhan, H. (2021). Migration and Urban Adaptation: A Case Study of Elderly Migrants in Turkey. *Journal of Urban Studies*, 45(2), 101-118.
- Bolin, R., and Stanford, L. (1998). *The Northridge Earthquake: Vulnerability and Disaster*. Routledge.
- Bowlby, J. (1988). *A Secure Base Parent Child Attachment and Healthy Human Development*. New York: New York Basic Books.
- Cernea, M. (1997). The Risks and Reconstruction Model for Resettling Displaced Populations. *World Development*, 25(10), 1569-1587. [https://doi.org/10.1016/S0305-750X\(97\)00054-5](https://doi.org/10.1016/S0305-750X(97)00054-5).
- Cooke, A., Smith, D. ve Booth, A. (2012). Beyond PICO: The SPIDER Tool for Qualitative Evidence Synthesis. *Qualitative Health Research*, 22(10), 1435–1443. doi: 10.1177/1049732312452938.
- Cutter, S. L., Boruff, B. J. ve Shirley, W. L. (2003). Social Vulnerability to Environmental Hazards. *Social Science Quarterly*, 84(2), 242-261. doi: 10.1111/1540-6237.8402002.
- Dynes, R. R. (2006). Social Capital: Dealing With Community Emergencies. *Homeland Security Affairs*, 2(2), 1–26.
- Erikson, K. T. (1976). *Everything in its Path: Destruction of Community in the Buffalo Creek Flood*. New York: Simon and Schuster.
- Esendemir, Ş. ve Sağman, M. M. (2019), Yaşlanma ve Mekân İlişkisi Üzerine: Türkiye’de Yaşlı Erkek Bireylerin Camii ve Kahvehane Kullanımlarının Analizi. *ARHUSS*, 2(1), 19-36.
- Feyizli, H. T. (2018). *Feyzü’l Furkan: Kur’an-ı Kerim ve Tefsirli Meali*. İstanbul: Server Yayınları.
- Folke, C. (2006). Resilience: The Emergence of a Perspective for Social–Ecological Systems Analyses. *Global Environmental Change*, 16(3), 253-267. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2006.04.002>.

- Fullilove, M. T. (1996). Psychiatric Implications of Displacement: Contributions from the Psychology of Place. *American Journal of Psychiatry*, 153(12), 1516–1523.
- Granovetter, M. S. (1973). The strength of weak ties. *American Journal of Sociology*, 78(6), 1360–1380. <http://www.jstor.org/stable/2776392>.
- Huang, C. M., Chan, E. ve Hyder, A. A. (2010). Web 2.0 and Internet Social Networking: A New Tool for Disaster Management? -Lessons from Taiwan. *BMC Medical Informatic Decision Making*, 10, 57. doi: 10.1186/1472-6947-10-57.
- İmamoğlu, V. (1996). A Synthesis of Muslim Faith and Secularity: The Anatolian Case. *Arch. and Comport. /Arch. and Behav.*, 11 (3-4), 227–234.
- Massey, D. S. ve Denton, N. A. (1993). *American Apartheid: Segregation and the Making of the Underclass*. Boston: Harvard University Press.
- Norris, F. H., Friedman, M. J. ve Watson, P. J. (2002). 60,000 Disaster Victims Speak: Part 2. Summary and Implications of the Disaster Mental Health Research. *Psychiatry: Interpersonal and Biological Processes*, 65(3), 240-260. doi: 10.1521/psyc.65.3.240.20169.
- Norris, F. H., Stevens, S. P., Pfefferbaum, B., Wyche, K. F. ve Pfefferbaum, R. L. (2008). Community Resilience as a Metaphor, Theory, Set of Capacities and Strategy for Disaster Readiness. *American journal of community psychology*, 41(1-2), 127–150. doi:10.1007/s10464-007-9156-6.
- Peace, S. M., Holland, C. ve Kellaher, L. (2005). *Environment and Identity in Later Life (Growing Older)*. New York: Open University Press.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon and Schuster.
- Rowles, G. D. (1983). Place and Personal Identity in Old Age: Observations from Appalachia. *Journal of Environmental Psychology*, 3(4), 299-313. doi: 0.1016/S0272-4944(83)80033-4.
- Scannell, L. ve Gifford, R. (2010). Defining Place Attachment: A Tripartite Organizing Framework. *Journal of Environmental Psychology*, 30(1), 1-10. doi: 10.1016/j.jenvp.2009.09.006.
- Sevim, Y. (2024). Deprem Nedeniyle Zorunlu Göçe Maruz Kalan Yaşlı Bireyler Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma. *Kent Akademisi*, 17(5), 2057-2080. doi: 10.35674/kent.1498224.
- Smith, J. A. (2014). The Psychological Impacts of Disaster-Induced Displacement. *Trauma Studies Quarterly*, 8(2), 87-102.
- Smith, J., ve Cartwright, S. (2019). Disaster-Induced Displacement and its Impact on Elderly Populations. *Journal of Disaster Studies*, 45(3), 203–218.
- Sümbülzâde Vehbî (1994). *Lütfiyye*. İstanbul: Bedir Yayınları.
- Şeker, B. D. (2023). Doğal Afetlerin Göç Üzerindeki Etkileri: Depremler ve Türkiye. *Göç Dergisi*, 10(2), 173–187. doi:10.33182/gd.v10i2.875.

- Şevik, A. E. (2023). Deprem ve Yaşlılık: Psikososyal Bir Bakış. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 16(1), 49-57. doi: 10.46414/yasad.1292526.
- Tiryaki Yenilmez, D. (2023). Deprem ve Göç İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Akademik Düşünce Dergisi*, 7, 39-52. doi:10.53507/akademikdusunce.1282303.
- Tuan, Y.-F. (1977). *Space and Place: The Perspective of Experience*. Minneapolis, Minnesota: University of Minnesota Press.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. (2023). 2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri raporu. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/03/2023-Kahramanmaras-ve-Hatay-Depremleri-Raporu.pdf>.
- Walker, B., Holling, C. S., Carpenter, S. R. ve Kinzig, A. (2004). Resilience, Adaptability and Transformability in Social-Ecological Systems. *Ecology and Society* 9(2), 5. <http://www.ecologyandsociety.org/vol9/iss2/art5/>.
- Wisner, B., Blaikie, P., Cannon, T. ve Davis, I. (2003). *At Risk: Natural Hazards, People's Vulnerability and Disasters*. London: Routledge.
- Yıldız, H. (2022). Zorunlu Göç ve Toplumsal Bağlanma Teorisi Üzerine Bir İnceleme. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(4), 52-65.